

Kameran i skolan

– risker och möjligheter

av Mats Wahl

- Kan du inte tala om för mig vilken väg jag ska gå nu?
- Det beror rätt mycket på vart du är på väg, sa Katten.
- Det gör faktiskt detsamma, sa Alice.
- Då gör det faktiskt detsamma åt vilket håll du går, sa Katten.

ur *Alice i underlandet* av Lewis Carroll

Under tio års tid var jag verksam som speciallärare på behandlingsinstitutioner. Bland mina elever fanns femtonåriga flickor som inte kunde almanackan och tonårspojkar som knappt kunde läsa. Pojkarna och flickorna sökte regelmässigt dölja sin bräckliga självkänsla bakom ett bullrigt beteende. Olika sorters bråk mellan eleverna var vardagsmat.

Konflikter mellan mig och eleverna rörde ofta sådant som att klassens enda suddgummi hade slarvats bort, någon hade inte varit på plats då lektionen började, någon annan hade varit ovänlig mot en klasskamrat.

Ingen elev skrevs in på institutionen utan att det fanns ett avtal med föräldrarna. I avtalet ingick att föräldrarna skulle tillbringa viss tid i mitt klassrum.

I sättet att tänka kring arbetet ingick föreställningen att konflikter är oundvikliga. För tonåringar är konflikter ett sätt att söka självdefinition. Det gällde därför att se till att konflikterna rörde sådant som kan hanteras utan alltför stora åthävor. Tanken var att det går att ha nödvändiga och kanske utvecklingsfrämjande konflikter kring småsaker.

Genom att konflikterna för det mesta handlade om småsaker slapp vi i allmänhet konflikter kring sådant som skulle ha verkat starkt ångestväckande. Mina elever bar allihop med sig ett eget, av ångest, rykande paket till skolan varje dag. De hade ingen glädje av att i en havererad undervisningsmiljö utsättas för ytterligare ångestskapande situationer.

Det här arbetet bedrevs för trettio år sedan. I seminarier och föreläsningar på olika lärarutbildningsanstalter beskrev jag vid den här tiden arbetet med mina elevers föräldrar. Blivande speciallärare skakade på sina huvuden och påstod att deras elever ”inte har några föräldrar”. Hösten 2007 mötte jag i en förortsskola en lärare som uttryckte sig på samma sätt: ”Våra elever har inga föräldrar...”

Det läraren menade var förmodligen att hon inte fått lära sig former för samarbete med elevernas föräldrar. Då elevernas föräldrar avförts från dagordningen försöker man i plågade skolor komma till rätta med olika sorters svårigheter på annat sätt. En metod som hastigt blivit populär är att montera upp kameror både utanför och inuti skolan.

Sedan 1980 besöker jag högstadieskolor och gymnasieskolor över hela landet. Under mina skolbesök möter jag grupper av elever för samtal om litteratur. I allmänhet besöker jag välfungerande skolor. Alltför ofta kommer jag dock till vad jag kallar ”plågade skolor”. Jag utgår ifrån att det framför allt är i dessa skolor som man idag installerar övervakningskameror. Så vitt jag förstår anses övervakningskameror ge goda effekter i plågade skolor. Frågan är om övervakningskameror också har mindre goda effekter. Vilka mindre goda effekter skulle det i så fall vara fråga om?

ÖVERVAKNINGSKAMEROR UTANFÖR SKOLOR

I januari 2007 tillskrev jag Länsstyrelsen i Malmö län och bad att få veta hur många skolenheter i Skåne som har tillstånd att från utsidan kameraövervaka skolbyggnaderna. Det visade sig att 60 skolor hade tillstånd för övervakning. Ett halvår senare var antalet kameraövervakade skolor i Skåne uppe i 72.

I Malmö finns i januari 2008 tretton skolor som har kameraövervakning av skolans utsida. Beroende på hur skolorna är byggda behövs olika mängder kameror för att bevaka skolenheten. En av Malmös skolor är idag utrustad med 26 kameror. Glaskross var tidigare ett gissel i Malmö. År 2004 krossades under en enda natt i en enda skola fönster till en kostnad av en miljon kronor. I en del skolor är anlagd brand ett återkommande problem. Anlagd brand nattetid kan totalförstöra en skolbyggnad. Den ”mjuka kostnaden”, det vill säga kostnader av känslomässig natur, blir avsevärda. Detta gäller

både vid glaskross och brandanläggelse samt vid övrig förstörelse av det vi människor uppfattar som vår närmiljö.

I Malmö menar man sig kunna konstatera stor förbättring vad gäller vandalisering efter att kameror kommit upp. I vissa skolor uppges vandalisering mer eller mindre ha upphört.

Det finns dock områden i Sverige där man nästan inte alls använder sig av kameraövervakning. I Dalarna uppgav man i januari 2007 att det fanns en enda skola som hade kameraövervakning. Den övervakningen gällde skolans parkeringsplats.

ÖVERVAKNINGSKAMEROR INUTI SKOLOR

Våren 2006 besökte jag en högstadieskola på västkusten. När vi passerar matbespisningen pekar min ledsagare ut kameran ovanför brickstället. Jag frågar hur det kommer sig att man ser sig nödsakad att kameraövervaka matsalen. Jag får då veta att det då och då utbryter ”matkrig” i bespisningen. Under ett ”matkrig” kastar de fjorton-femtonåriga eleverna mat på varandra. Efter ett tag börjar de slänga bestick, tallrikar och stolar. Skyddsombudet avråder personal från att ingripa. Nu har man kameror i matsalen.

I en skola i Södertälje har man inför höstterminen 2007 monterat upp inte mindre än 59 inomhuskameror. En skola i Landskrona stängdes under några dagar vårvintern 2007. Skälet till stängningen var att elever angrep kamrater och personal. Numera har man inomhuskameror.

När det gäller kameror som placeras utomhus måste tillstånd sökas hos Länsstyrelsen. När det gäller kameror som placeras inomhus behöver tillstånd inte sökas. Vi har därför ingen samlad bild av vilka skolor som har kameraövervakning inomhus.

DET EVENTUELLA SAMBANDET MELLAN DET ENA OCH DET ANDRA

För några år sedan besökte jag en skola som strax därpå blev omskriven i lokalpressen. Personalen ropade på hjälp. Helsingborgs Dagblad skrev den 14 mars 2006:

”Det är elever som sparkar, slår och knuffar varandra och använder kränkande könsord. Personalen utsätts för hot och kränkande tillmälen. Tillsägelser hjälper inte, utan bemöts med bråk och kränkande tilltal. En del av personalen upplever rädsla för att gå emellan om eleverna hamnar i bråk med varandra. Risken finns att de själva utsätts för våld och hot... Det känns som en risk att över huvud taget säga till elever. Vissa elever på

skolan går över huvud taget inte på lektionerna, utan ägnar sig åt att gå in och störa undervisningen för andra.”

I den här skolan hade man haft flera fall av brandanläggelse, både dagtid och nattetid. Medan jag besökte skolan utlöstes brandlarmet utan att det fanns brand i lokalen. Alla som vistades i skolan var tvungna att gå ut och ställa upp sig på en grusplan och där invänta brandkåren. Den frustrerade personalen berättar för mig att periodvis utlöses brandlarmet ”stup i kvarten”.

Utifrån Helsingborgsexemplet är det rimligt att vi frågar oss hur sambanden ser ut. Med ”sambanden” menar jag tanken att olika sorters beteende kan vara uttryck för ungefär samma sak. Det som skulle kunna tänkas vara ”samma sak” kan kallas för ”attacken på skolan som institution”. Trettio former för ”attack” finns i listan nedan. Jag kallar den för Larmspiralen.

1. Olovlig frånvaro
2. Sen ankomst
3. Fniss eller suckar när någon yttrar sig i klassrummet
4. Kränkande kommentarer rörande kläder, utseende eller prestationer i klassrummet
5. Återkommande gliringar eller grova, kränkande tilltalsord i klassrummet
6. Förtal
7. Utfrysning
8. Snatteri
9. Skadegörelse, glaskross, sönderslagna toaletter, förstörda möbler i skolans lokaler under pågående skoldag
10. Verbala sexuella trakasserier och/eller intensivt stirrande/gloende
11. Tafsande eller oönskad beröring
12. Hot
13. Ringa misshandel (kräver ej vistelse på sjukhus)
14. Utlösande av brandlarm utan att det förekommer brand i lokalen
15. Personrån
16. Grov stöld, d.v.s. stöld där någon form av inbrott förekommer
17. Beskyddarverksamhet, så kallad ”bötning”
18. Försäljning av alkohol eller droger
19. Hatbrott
20. Anläggande av brand under pågående skoldag
21. Kriminalitet i gäng där samma gäng är aktivt på två eller flera områden

22. Hot med tillhygge eller vapen
23. Försäljning av stöldgods eller försäljning av droger
24. Grov misshandel (kräver besök hos läkare)
25. Anläggande av brand där attack på larmanordningar förekommer
26. Försök till våldtäkt
27. Frihetsberövande
28. Återkommande misshandel av samma offer
29. Våldtäkt
30. Upplopp – skolan invaderas av våldsamma gäng som skingras av polis

I en riktigt plågad skolenhet har man att mer eller mindre dagligen hantera cirka hälften av beteendena i Larmspiralen. När man i plågade skolor talar om de här problemen är det mitt intryck att man gärna isolerar det ena beteendet från det andra. Man håller isär och lägger så att säga olika beteenden i olika lådor. Man betraktar sen ankomst som ett störande men normalt tonårsbeteende. Man betraktar beskyddarverksamhet som kriminalitet. I båda fallen anlägger man ett individperspektiv. Man utgår ifrån att det är ett individproblem, lokaliserat till eleven, som gör att denne kommer för sent eller ägnar sig åt kriminalitet. Det är ovanligt att man ser elevens tillkortakommanden som uttryck för organisatoriska förhållanden i skolenheten.

Att anlända för sent till en lektion eller att ägna sig åt beskyddarverksamhet är sannerligen olika saker. Sen ankomst och beskyddarverksamhet har dock det gemensamt att de båda stör skolenhetens verksamhet vad gäller att förverkliga huvuduppgiften. De har också det gemensamt att vare sig sen ankomst eller beskyddarverksamhet på något effektivt sätt låter sig påverkas av kameror utanför eller inuti skolan.

I merparten av landets skolor förekommer det sällan eller inte alls att elever ägnar sig åt sådant som i Larmspiralen betecknas som punkt 11 till 30. I den riktigt plågade skolenheten kan beteenden numrerade som 1 till 12 försiggå i klassrummet under ögonen på läraren. Det som utmärker den riktigt plågade skolan är att eleverna kan trakassera varandra utan att personal ingriper. Eller som det heter i artikeln i Helsingborgs Dagblad: ”En del av personalen upplever rädsla för att gå emellan om eleverna hamnar i bråk med varandra. Risken finns att de själva utsätts för våld och hot... Det känns som en risk att över huvud taget säga till elever.”

Jag utgår – kanske felaktigt – ifrån att de skolor som man kameraövervakar kan betecknas som plågade skolor. Den plågade skolan kännetecknas av att man ständigt har att hantera problematik hämtad ur merparten av Larmspiralen. Utmärkande för den

plågade skolan är att man vet att elever och personal far känslomässigt illa. Man begriper dock inte vad man ska göra åt eländet. I desperation sätter man upp övervakningskameror. I förhållande till Larmspiralen gör jag två antaganden.

Antagande nummer ett: Den skola som konsekvent och någorlunda framgångsrikt hanterar punkt 1 till 10 har hyggliga möjligheter att slippa destruktiv verksamhet av typen 11 till 30.

Antagande nummer två: I skolor som hyser verksamhet där hälften av Larmspiralens aktiviteter förekommer med viss regelbundenhet skapas bland personal och elever ett våldsamt ångesttryck. Ångesten påverkar samtliga inblandades förmåga att tänka och påverkar de inblandades förmåga att uppfatta vad som sker. Ångesten tenderar att aktivera psykiska försvar där olika former av förnekande är en huvudingrediens. Den i personalgruppen marknadsförda myten blir inte sällan: ”Det här är egentligen en bra skola. Det är några pojkar i åttan det handlar om. Blev vi bara av med dem – och fick en ny skolledning – så skulle allting fungera utmärkt.”

DET EVENTUELLA SAMBANDET MELLAN UTANFÖR OCH INUTI

Eventuellt är det så att också ”innanför” och ”utanför” isoleras. Det som sker utanför skolan på kvällstid beskrivs som ”samhällsproblem” vilka personal i den enskilda skolenheten inte tycker sig kunna påverka. Skolpersonal strävar efter att avgränsa ett ansvarsområde och ett territorium som åtminstone teoretiskt ter sig möjligt att kontrollera. Att skolan skulle kunna utgöra centrum för någon form av samhällsarbete förnekas. Däremot bejakar man tanken att problematik från ”utsidan” sipprar in i den enskilda skolenheten. I den enskilda skolan söker man legitimitet för tanken att skolan är ett från samhället avskilt territorium. Om kvällen och om natten ”finns inte” skolan. Områdets barn och unga och deras föräldrar har möjligen en annan föreställning. För dem kan skolan vara en realitet dygnet runt. Eventuellt bor de nära skolan och ser byggnaden när de går för att göra inköp. Barn och ungdomar träffar kamrater på gården mellan husen. Skolhuset är den ständigt närvarande påminnelsen om ett samhälle som grupper i närområdet upplever sig utestängda ifrån.

Under skoldagen ”lär sig” somliga elever att vuxna inte ingriper vid flagranta regelbrott. Man kan anlända till skolan när som helst. Man kan hota kamrater och personal, sätta eld på affischer i klassrum, låta bli att gå på lektioner och kasta mat i matbepisningen. Någon uppmärksamhet att tala om genererar man inte på det här viset. Någon slags påföljd blir det inte heller. Är det då så konstigt om förvirrade ungdomar med

usla hemförhållanden trappar upp sitt destruktiva beteende och kommer tillbaka om natten för att krossa skolans fönster eller anlägga brand? Nu ska väl ändå någonting hända? Nu ska man väl ändå bli uppmärksammas?

Den brittiske socialpsykiatern Ronald Laing hade i slutet av sextioalet synpunkter på sambandet mellan "det inre" och "det yttre". Bland annat påstod han att "när min upplevelse föröds blir mitt beteende förödande". Om vi tror att det kan finnas ett korn av sanning i Laings formulering bör vi fråga oss hur vi bär oss åt när vi i en skolenhet "föröder en upplevelse". Kanske är det så att det är förödande att inte uppleva sig sedd? Den som inte blir uppmärksammas då den kommer för sent till en lektion tycker sig tvingad att trappa upp sina åtgärder för att bli synlig. Man kan till exempel skolka och genom påtaglig frånvaro göra sig påmind. Är man närvarande på en lektion kan man ägna sig åt att fnissa, sucka och göra ovidkommande kommentarer. Lyckas man därvid inte generera det minsta intresse kan man alltid utlösa brandlarmet. Att bli sedd är inte det samma som att bli fotograferad. I värsta fall är fotografering motsatsen till att bli sedd. Barn vill inte bli fotograferade. De vill bli sedda.

DET VI INTE VET

När det gäller övervakningskameror utanför och inuti skolor vet vi ett och annat. Vi vet var man fått tillstånd att sätta upp kameror utanför skolor. Vi vet att kamerabevakning både inomhus och utomhus blir allt vanligare. Det tycks inte överdrivet att tala om en lavin av övervakningskameror som sköljer in över den svenska skolan. Vi bör fråga oss vad den dränker. Vi bör fråga oss vad som redan nu är dolt under snön.

Listan på vad vi *inte* vet innehåller bland annat:

– Vilka är de långsiktiga konsekvenserna av övervakningskameror i skolmiljö? Kan det tänkas att elever så småningom utvecklar föreställningen att allt som inte ses av kameran är tillåtet? Kan det tänkas att skolpersonal trappar ner sin fostrande gärning? "Skolan är övervakad. Den som bär sig illa åt blir sedd av kameran." Kan det tänkas att elever just för att de är övervakade börjar bära sig åt som de som behöver övervakas, det vill säga, kameran bidrar till att skapa det elände som den skulle hejda? Kan det tänkas att kameran ses som en utmaning, att det blir en sport att genom maskering eller på annat sätt lura kameran?

– Vad, exakt, var det som hände i den enskilda skolan innan man tog beslutet att sätta upp kameror? Till "det som hände" räknas dels de handlingar som kom att betraktas som omöjliga att härbärgera i skolan, dels de känslomässiga konsekvenserna av händelserna.

– Vilka åtgärder hade man vidtagit för att hantera den ohållbara situationen innan man tog beslutet att sätta upp kameror? Hade man till exempel föräldrar i skolan under dagtid? Hade man någon annan form av samarbete med personer eller myndigheter utanför skolsystemet? Hur, i detalj, gick det havererade samarbetet med dessa utanförstående till?

– Finns det en plan för vad som ska ske för att man ska kunna stänga av kamerorna, eller planerar man att allt framgent ha kameraövervakning av skolans territorium? Om det finns en plan, vad innehåller den och hur långsiktig är den? Om det inte finns en plan, vad innebär det att det inte finns en plan?

– Hur ser elevunderlaget ut i de skolor där man idag sätter upp kameror? Finns det socioekonomiska gemensamma nämnare? Är det skillnad på friskolor och kommunala skolor vad gäller kameraövervakning?

– Hur ser personalgruppen och dess samarbetsformer ut? Har man återkommande byten av ledning eller har man samma ledning som för några år sedan? Har man lika stor sjukskrivning bland personal som i andra skolor? Är personalen huvudsakligen äldre eller yngre? Finns det något pågående vidareutbildningsprogram som skulle kunna hjälpa personalgruppen?

– Hur ska frågan om kameraövervakning av skolor hanteras i den nya skollagen? Borde inte statsmakterna lagstifta så att alla skolor som kameraövervakar öppet måste redovisa skälet till övervakningen, resultatet av övervakningen, vad man gör förutom att övervaka samt hur planen för att stänga av kamerorna ser ut? Då staten ytterst är den som bekostar skolan skulle man genom ekonomiska påtryckningar på kommunerna kunna få till stånd en situation där vi utan alltför tidsödande krumbukter kan få nödvändig information vad gäller kameraövervakning och skälen till att man övervakar.

KAMERANS ROLL SOM BEKRÄFTARE AV POPULÄRA MYTER

Som sagts ovan är det min erfarenhet att lärare i plågade skolor gärna hävdar: ”Våra elever har inga föräldrar...” Kan det möjligen vara så att övervakningskameran utgör en bekräftelse på att myten om ”de omöjliga föräldrarna” nu förvandlas från myt till realitet?

”I samarbete med hemmen skall skolan främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar” heter det i skolans styrdokument. I början av 1970-talet kallades Läroplan för Grundskolan, Lgr 69, av vissa lärare för ”Fablernas värld”. I dag ser vi kanske starten på den slutgiltiga nedmonteringen av det

arbete som lärare i Sverige aldrig satt särskilt högt – samarbetet med elevernas föräldrar?
Föräldrasamarbetet monteras ner – kamerorna monteras upp?

SIGNALER OCH METAFORER

I den plågade delen av den svenska skolan förekommer tre former av brandrelaterad verksamhet:

1. Brandlarm utlöses dagtid utan att det finns brand i lokalen.
2. Brandlarm utlöses dagtid av att det finns anlagd brand på toalett eller i papperskorg.
3. Brandlarm utlöses nattetid av att brännbara vätskor slängs in i skolan och antänds.

De här elevbeteendena kan ses som omedvetna signaler. Den som signalerar är inte medveten om signalfunktionen. Signalisten är inte medveten om signalens mening. Inte heller adressaten är känd. ”Larm” är en ingrediens i alla de här tre beteendena. Det ter sig inte långsökt att se det flitiga larmandet av Räddningstjänsten som någonting utöver destruktiv lust. Människor kan faktiskt rasera och riva ner och vara konstruktiva på samma gång. August Strindberg skriver om fenomenet i en berömd dikt, vilket alla lärare i svenska känner till.

När detta skrivs i januari 2008 stängs tillfälligt en skola i Göteborgstrakten. Skälet till stängningen uppges i media vara att ”det har varit oroligt i flera veckor på skolan... Den utlösande faktorn var ett par händelser på torsdagen som både elever och personal uppfattade som hotfulla.” Tre månader tidigare hade media rapporterat om skolan: ”En mindre brand utbröt i skolan vid tvåtiden i eftermiddags. Enligt räddningstjänsten ska en eller ett par elever ha tänt eld på plast i ett hål som var upptaget i taket. Skolan utrymdes sedan personalen lagt märke till rökutvecklingen och ingen människa kom till skada.”

Det tycks som om händelserna i den här skolan följer modellen: larm – upptrappning. Frågan som man gärna ställer sig rör när läget ska anses vara allvarligt. Uppenbarligen bedömdes det inte tillräckligt allvarligt med brandanläggelse under pågående skoldag.

Lärare i språk är bekanta med metaforer. Metaforer används inte endast av konstnärer. Vi är alla metaforskare. Vi lever våra liv som fångar i de metaforer som vi skapar för beskrivning av världen. Alla metaforer är inte språkburna.

Det ter sig rimligt att se brandanläggelse i skolor som en vårdkase, en röksignal, ett påstående om att här blir människor utbrända och här blir mångas framtid lagd i aska. Gissningsvis är olika former av brandrelaterad verksamhet i skollokaler ett av många skäl till att man bestämmer sig för att montera upp övervakningskameror. Kostnaderna för anlagd brand i skola beräknas för 2007 till cirka en halv miljard kronor.

KAMERAN SOM SIGNAL

Vad kan önskemålet om kameraövervakning av en skola betyda? På det medvetna planet konstaterar vi sannolikt i många fall att personal och elever hotas, brandlarm utlöses, fönster krossas, skåp och dörrar forceras och undervisning försvåras.

På en omedveten nivå förekommer samtidigt en mer allmän känsla av förtvivlan, desperation och uppgivenhet i personalgruppen. Personalen vill att någon ska se den förfärliga situationen. Och samtidigt vill man inte alls bli sedd. Diffust upplever man sig ansvarig och delaktig. Läraren har visserligen inte själv krossat något fönster, men ”det var mina elever”.

Känslor av skuld och skam kan utgöra grogrund för en önskan att slippa bli sedd, att framförallt slippa bli uppmärksammas, omskriven i media och uthängd. Lusten att bli sedd – och ändå inte – finns där. Övervakningskameran tycks vara den förträffliga lösningen. Kameran kommer att se ”gärningsmannen”. Den kommer inte att se läraren som tyngs av skam och skuld och plågas av känslor av oförmåga. Kameran är ett ”dött öga”. Det döda ögat registrerar inga känslor. För det mesta tar övervakningskameran bilder med intervall. Sammanhängande, tydliga filmsekvenser är sällsynta. Vad man än ser på kamerabilden så ser man inte ett helt förlopp, man ser ett fragmenterat förlopp. Kameran ser alldeles säkert inte sådant som kan vara nog så viktigt, men generande för personalgruppen: Personalkonferenser som inte är regelbundet återkommande, konferenser som är livlösa och formella, rektorer som slutar, personal som har samarbetsvårigheter, personal som sjukskriver sig, föräldrasamarbete som havererat. Kameran ser med sitt döda öga. Äntligen kan vi bevisa att syndabocken faktiskt är en riktig gärningsman! Och återigen, som så ofta i skolan, ska en tonårspojke med usla hemförhållanden bära hela organisationens misslyckande. Vi borde gråta över vår oförmåga. I stället gläds vi åt att kostnaderna för vandalisering av skolans lokaler halveras.

Vad signalerar övervakningskameran? Övervakningskameran signalerar att ett pedagogiskt skeppsbrott just nu går av stapeln i den mest plågade delen av den svenska skolan.

KAMERAN SOM METAFOR ELLER TECKEN

Inom ramen för metaforen liknas en företeelse vid en annan. Inre bilder och föreställningar är upphovet till de ord med vilka vi beskriver den verklighet vi upplever.

För några år sedan intervjuade jag personalgruppen i en plågad skola där jag skulle utföra ett arbete. Intervjusvaren kom via e-post. En lärare skrev om sin arbetsplats: ”Att arbeta här är som att gå på en planka över en aktiv vulkankrater.” Arbetsplatsen hade i den inre bildvärlden blivit till en avgrund.

Vad händer med oss som personal och som elever då vi dagligen vistas i en kameraövervakad miljö? Sannolikt integrerar vi kamerorna i vår inre bildvärld. Övervakningskameran kommer att bli en viktig del av erfarenheten av att vara i skolan.

Idag påstår skolungdomar att de känner sig tryggare för att kamerorna finns där. I en bättre värld skulle vi kunna tänka oss att eleverna sa att de känner sig trygga för att de vuxna finns där. Kameran blir på ett paradoxalt vis en påminnelse om att barn och unga inte kan lita på de vuxna.

I en intervju med Barnombudsmannen Lena Nyberg i Dagens Nyheter den 19 oktober 2007 framkommer att var fjärde elev känner sig otrygg i skolan och en majoritet inte litar på att vuxna reagerar. Bara var femte ungdom tror att vuxna reagerar om ett brott begås.

Kanske är skolans övervakningskamera tecknet som betyder: ”Vi vuxna ser inte, hör inte och handlar inte. Din trygghet sitter i taket. Vänd dig till kameran lille vän, vänd dig till kameran.”

KAMERAN SOM VERKTYG FÖR GESTALTNING ELLER ÖVERVAKNING

I välfungerande skolor använder man kameror till att göra film. I den plågade skolan har man sannolikt fler övervakningskameror än kameror för filmskapande. Möjligen är vi på väg mot en situation där underklassens ouppfostrade slynglar får se sig övervakade. Medelklassens bättre ställda barn får lära sig bildberättande.

Är övervakning av skolor en klassfråga? I så fall – på vilket sätt? Kanske kommer medelklassen att vara mest angelägen om den känsla av trygghet som kan extraheras ur kameraövervakning av skolmiljöer? Kanske är ”trygghet medelst kamera” snart ett konkurrensmedel som skolor kan använda i kampen om eleverna?

I många plågade skolor tycks man ha bestämt sig för att övervakning är den framkomliga vägen. Är det en bra väg att slå in på? Kortsiktigt kan säkert brandanläggelse och annan vandalisering hållas tillbaka med övervakningskameror. I det längre loppet tror jag att vägen kommer att visa sig vara en återvändsgränd. De frågor vi borde ställa oss blir inte ställda när kamerorna sätts upp. Hypoteser kring destruktivitetens orsaker blir inte skapade. Försöksverksamheter med annat än kameror går i stå.

FINNS DET EN ANNAN VÄG?

Med risk för att låta som värsta sortens Besserwisser vill jag påstå att det framförallt är följande som bör göras:

Samhällsarbete bör bedrivas kring de drabbade skolorna. Söder om Stockholm menar man sig kunna se att det finns en samvariation mellan fritidsgårdarnas öppethållande och brandanläggelse och vandalisering i bostadsområden. I skolorna bör elevernas föräldrar vara de som övervakar eleverna, inte kamerorna. Skolpersonal behöver utbildas i samarbete med elevernas föräldrar. Utbildningen ska vara kortsiktig i form av vidareutbildning, långsiktig som en del av grundutbildningen. Skolpersonal behöver lära sig elementa om grupper och organisationer.

Efter att ha intervjuat personal vid olika lärarutbildningsanstalter menar jag mig veta att lärare saknar rimligt kunnande vad gäller skeenden i grupper och organisationer.

Det är naivt att tänka sig att kreativt arbete med kameror, drama eller skivrarverkstäder på något omvälvande sätt ska kunna förändra klimatet och situationen i en riktigt plågad skola. Detta betyder inte att gestaltande arbete med kameror, drama eller annan skapande verksamhet är meningslöst eller verkningslöst. Genom att göra filmberättelser om hur man har det i skolan kan man skapa en utgångspunkt för samtal om hur man ska få det bättre i skolan.

En förutsättning är att skolan inte ängsligt bevakar sin "mediala framtoning". I somliga skolor har man personal som särskilt arbetar med att förbättra "bilden" av skolan. Utan en "bättre image" är man rädd att förlora elever. Film är ett lättmanipulerat medium. Film är också ett medium med vars hjälp en känslomässig upplevelse av en slags "sanning" kan växa fram.

Besvärande nog är många plågade skolor måttligt intresserade av "sanningen om skolan". Kameran som gestaltande instrument i skolarbetet upplevs därför som både en möjlighet och ett hot.

SAGAN OM DET UNDERBARA MEDLET

Det var en gång en fiffig forskare som ville hjälpa mänskligheten. Eftersom han var kemist skapade han i sitt laboratorium ett medel som till ringa kostnad skulle göra slut på mycket mänskligt lidande. Det visade sig att medlet var oerhört effektivt mot malariaspridande myggor. I områden som plågades av malaria hade man stor glädje av medlet. Myggorna dog. Forskaren fick Nobelpris.

Efter några år visade det sig att malariamyggorna blivit resistent. Människor och andra större djur lagrade medlet i fettvävnaderna. Olika sorters störningar i de större djurens funktion uppträdde. Idag är det förbjudet att använda DDT i Sverige. Kortsiktigt var det ett underbart medel. Långsiktigt visade det sig att medlet inte var fullt så underbart som man inledningsvis ville tro.

Om tio år kan vi på ett annat sätt än idag förstå konsekvenserna av att vi monterar upp övervakningskameror utanför och inuti skolor. Det är inte självklart att vi om tio år kommer att jubla över hur vi idag hanterar svårigheter i den mest plågade delen av den svenska skolan.

Not: Den dikt av August Strindberg som refereras till i essän är *Esplanadsystemet*.

Mats Wahl är med böcker som *Vinterviken*, *Den osynlige* och *Såpa* en av Sveriges mest uppmärksammade skönlitterära författare. I debattboken *Den vilda drömmen*, som utkom 2006, diskuterar han situationen i dagens skola. Mats Wahl har under 2007 och 2008 inbjudit alla unga och vuxna i skolan att göra film på temat "Riskinventering". Läs inbjudan på Mats Wahls webbplats www.storyland.se.

www.sfi.se/film i skolan

Denna essä är publicerad på Svenska Filminstitutets webbplats Film i skolan under vinjetten Idé & Debatt. Åsikter och uppfattningar som framförs i texten är skribentens egna och speglar nödvändigtvis inte redaktörens, ansvarig utgivarens eller Svenska Filminstitutets uppfattning.

Det går bra att citera eller återge texten, men ange källan.

Copyright © 2008 Mats Wahl och Svenska Filminstitutet